

Sulpicius Severus és a *Vita Martini*

SÁGHY MARIANNE

A szerző történész, a CEU Medievalisztika Tanszék, valamint az ELTE Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelmi Tanszék egyetemi docense.

¹*Vita Martini* 1, 6: „Unde facturus mihi operae pretium uideor si uitam sanctissimi uiri exemplo allis mox futuram perscripsero.” Saját fordításom (a továbbiakban: *VM*). Vö. Titus Livius: *Ab urbe condita*, I. 1: „Hogy hálás munkába fogok-e, ha a Város alapításától kezdve megírom a római nép történetét, nem tudom biztosan, de ha tudnám, sem memém állítani.” Titus Livius: *A római nép története a Város alapításától kezdve*. (Ford. Kis Ferencné.) Helikon, Budapest, 1986, 3. A magyar fordító, Borján Elréd OSB sajnos nem vette észre a Livius-utalást, és így fordítja a mondatot: „Ezért úgy vélem, hogy az én művem jutalma az lesz, ha a szent életű férfi életét mások számára eljövendő példaképpül megírom.” Sulpicius Severus: *Szent Márton élete*. (Ford. Borján Elréd OSB és Reichard Áb

I. Szent, szerző, szentéletrajz

„Úgy vélem, hogy hasznos munkába fogok, ha a szent ember életét a jövő nemzedékek számára példaképpül megírom” — írja Sulpicius Severus a *Vita Martini* elején olyan lehangoló Livius-parafrázissal,¹ amivel nemcsak hőst írnak bele a római történetírás legnemesebb hagyományába, hanem egyúttal Rómát is kiiktatja a historiográfia témái közül. Egy ember élete felülmúlhatja a Város történetét? Sulpicius előre látta a jövőt: a 4. század után már senki sem írt a „római nép dolgairól” (*res populi Romani*), annál többen a szentek életéről (*uitam sanctissimi uiri*). A szent ember életrajza lett az a történet, amit mindig érdemes volt megírni: *semper quidem operae pretium fuit illustres sanctorum describere uitas*, mint Clairvaux-i Bernát mondja egy utolsót csavarva Liviuson.² Sulpicius kijelentésében még egy nagyon lényeges dologra figyelhetünk fel. A mélységesen kiábrándult Liviuszal ellentétben, aki azért ír a múltból, hogy meneküljön a méltatlan jelentől, a keresztény író magabiztos derűlátással jelenti ki egy kortársáról, hogy milyen jó róla írni!

Ki ez a szerző, aki a 4. század végén forradalmasítja a hagiográfiát, és megírja a latin irodalom legnagyobb könyvtáráját, melynek népszerűségét a középkorban csak a Biblia múlta felül? Miért írja meg *Szent Márton életét*, és mit ír meg benne? Tanulmányom Sulpicius Severust, a szerzőt és a *Vita Martini* műfaját és narratív szerkezetét mutatja be, különös tekintettel a „szerzetespüspök” modelljének megalkotására és jellemzőire.

Sulpicius Severus egy életrajzot, három levelet³ és egy párbeszéd formában íródott csodagyűjteményt⁴ írt Szent Mártonról (ezeket a szövegeket a középkorban összegyűjtve hagyományozták és *Martinellus*nak nevezték⁵); emellett egy üdvtörténelmi műve (világkrónikája)⁶ maradt fenn. Márton tours-i püspök a feltűnően grafomán késő antik epizkopátus egyetlen tagja, aki nem hagyott hátra semmiféle írásos dokumentumot maga után. Író és szent alakja írott forrásainkban egybefonódik: mindent, amit Mártonról tudunk, Severustól tudjuk, és sok mindent, amit Severusról tudunk, a Mártonról szóló írásaiból tudjuk meg. A *Martinellus*ból és Nolai Szent Paulinus leveleiből⁷ következtethető ki, hogy az aquitaniai arisztokrata családból származó Sulpicius Severus (360?–420?) a tanáraitól híres⁸ burdigalai (Bordeaux) szónokiskolákban tanult⁹ — az itteni rétorok írták az új, konstantini rendszer dicshimnuszait,¹⁰ és nevelték a

OSB.) Bencés Kiadó,
Pannonhalma 1998, 19.
(Újabb kiadás: 2016.)

²Bernardus
Clarauallensis:
Vita Malachi 1. In:
Sancti Bernardi opera
omnia III, 307. Editiones
Cistercienses,
Roma, 1963;
Bernard de Clairvaux:
Éloge de la nouvelle
chevalerie. Vie de saint
Malachie. Cerf,
Paris, 1990, 84.

³VM, lásd fentebb,
1. jegyzet. Havas László
a *Vita Martini* latin
szövegét saját bevezető-
jével és Jacques
Fontaine jegyzeteinek
magyar fordításával
adta közzé: *Sulpicii*
Severi Vita Sancti Martini.
In: *Keresztény latin írók*.
Egyetemi Nyomda,
Debrecen, 2004, 357–448.

⁴Sulpice Sévère:
Gallus. Dialogues sur les
„vertus” de Saint Martin.
Cerf, Paris, 2006.

⁵Az első *Martinellust*
Perpetuus állíthatta össze
az 5. század közepén
Sulpicius műveiből, és
bocsátotta Petricordiai
Paulinus rendelkezésére.

⁶Sulpice Sévère:
Chroniques. Cerf, Paris,
1999. Magyarul: *Világtör-*
ténet, 38 (2016), ford.
Barabás Gábor.

trónörökösöket¹¹ —, itt kötött életre szóló barátságokat és futott be szép ügyvédi karriert. Bordeaux azonban nemcsak „kormányzó-vivőket” nevelt, hanem a Szentföld első latin zarándokait is: idevalósi volt az az ismeretlen utazó, aki 333-ban indult Jeruzsálembe, és pontosan rögzíti útinaplójában, hogyan jutott el ide,¹² és az a Silvia/Etheria/Egeria nevű apáca is, aki a 380-as években utazta be a Szentföldet és Egyiptomot.¹³ Sulpicius Severus legjobb barátja Nolai Szent Paulinus, Aquitania leggazdagabb földesura volt, akinek birtokai Bordeaux-tól Barcelonáig húzódtak. Sulpicius konzuli családba nősült, gyermekeiről nem tudunk. Felesége nevét nem, de anyósáét ismerjük: Bassula támogatta veje irodalmi ambícióit, sőt aszkéta elköteleződését is. 395-ben, felesége halála és barátja, Paulinus látványos megtérése után Sulpicius mindinkább úgy érezte, hogy keresztényként „idegen a világon”.¹⁴ Paulinus példájára lemondott világi karrierjéről és vagyonáról, hogy gascogne-i villájába visszavonulva Istennek tetsző életet éljen. Paulinus és Sulpicius megtérése látszólag a római hagyományt követte: évszázados szokás volt, hogy a *cursus honorum*ot végigjárt tisztségviselők életük derekán megkönnyebbülten hagyták ott a *forum* zsvaját és a politika *negotium*át, hogy vidéki birtokaik rusztikus örömeit élvezzék, és ott tevékeny/vallásos semmittevésbe (*otium*) merüljenek.¹⁵ A 4. század végén azonban már sem a római villa,¹⁶ sem az *otium* nem volt a régi: Paulinus és Sulpicius gyökeresen felforgatják a villagazdaság hierarchiáját, amikor rabszolgáikat a krisztusi egyenlőség nevében felszabadítják és háztartásukat kolostorra alakítják át, ahol ők szolgálják szolgálóikat: „Előkészítéd magadnak a szállást kis celládban és rabszolgáid társaként nem mint családfő húzódsz házadba, hanem mint idegen napszámos és hontalan béres, az Úrnak a közösen kikönyörgött szállásért felebarátaid testi és lelki szolgálataival fizetsz.”¹⁷

Sulpicius örökölt birtokait eladta, csak a Toulouse és Narbonne között fekvő Primuliacum haszonélvezetét tartotta meg magának; a villagazdaság tulajdonjogát a helyi egyházra íratta. Primuliacumból szerzetesi paradicsomot varázsolt, amihez gazdag anyósától, Bassulától kapott anyagi támogatást, aki lelkileg igen közel állt hozzá, mint „Krisztus társörököse”.¹⁸ Noha hátat fordított a világnak, Sulpicius nem szakadt el a világtól: „aszketerionja” a keresztény szerzetesek fontos állomáshelye lett, ahol nyüzsögtek a Jeruzsálemből és Egyiptomból visszatért rokonok, zarándokok és hírvivők, a szegények és az idegen látogatók.

Abban, hogy Sulpicius megírta a *Vita Martinit*, Nolai Szent Paulinusnak oroslánrésze volt. Paulinus nemcsak az utolsó nagy latin költő volt, hanem „mellékesen” a világirodalom két remekművének, Szent Ágoston *Vallomásainak* és Sulpicius *Szent Márton-életrajzának* az ihletője is.¹⁹ Paulinus 395 óta egy temetőben élt Nola mellett, és leginkább az érdekelte, hogyan lesz az ember teljesen Istené. 396-ban küldött egy levelet Alypiusnak, melyben a saját és Ágoston megté-

- ⁷Paulin de Nole: *Correspondence avec Sulpice Sévère*. Cerf, Paris, 2016.
- ⁸Ausonius: *Commemoratio professorum Burdigalensium*. In: Ausone de Bordeaux: *Opuscula Omnia. Œuvres complètes*. Mollat, Bordeaux, 2010.
- ⁹Hagith Sivan: *Town and Country in Late Antique Gaul: The Example of Bordeaux*. In: *Fifth-Century Gaul: A Crisis of Identity?* Cambridge University Press, Cambridge, 1992, 133–138.
- ¹⁰Edouard Galletier: *Panegyriques latins, I–V*. Les Belles Lettres, Paris, 1949.
- ¹¹Hagith Sivan: *Ausonius of Bordeaux. Genesis of a Gallic Aristocracy*. Routledge, London, 1993; *Ausone et Paulin de Nole: Correspondance*. (Latin–francia bilingvis kiadás.) Peter Lang, Bern, 2004.
- ¹²*Itinerarium burdigalense. Itineraria romana*. Teubner, Leipzig, 1929; Laurie Douglass: *A New Look at the Itinerarium Burdigalense*. *Journal of Early*
- réséről faggatta.²⁰ Alypius válasza nem maradt fenn, Ágostoné igen. Paulinus ekkor már jó tíz éve ismerte Márton tours-i püspököt, akivel 386-ban futott össze Vienne-ben.²¹ Sulpiciust is ő mutatta be Mártonnak valamikor a 390-es években. A találkozás óriási hatást gyakorolt az ügyvédből lett aszkétára. A jó hétszáz kilométeres távolság dacára Sulpicius évente többször is felkereste a tours-i püspököt, akivel kölcsönösen megszerették egymást: „Ő, igazában leírhatatlan férfiú! Buzgó hitű, irgalmas és emberszerető, mely erény manapság ebben a hideg korban még a szent férfiakban is kihűl, őbenne azonban napról napra folyton növekedve mindvégig megmaradt. Ezt a jóságát én különösen is élvezhettem, mivel méltatlanságom és érdemtelenégem ellenére különleges módon szeretett.”²²
- Arról, hogy Márton életrajzát Paulinus „rendelte meg” Sulpiciusnál, a *Vita Martini* tanúskodik, feltűnően nem a dedikációban,²³ hanem a mű végén. Felidézve az életrajz keletkezéstörténetét, Sulpicius elmeséli, hogyan kereste fel Mártont, hogy meginterjúvolja. Ez a fejezet nemcsak arról tudósít, hogy Severus az „oral history” egyik úttörője, hanem arról is, hogy milyen meghatározó szerepe volt mindebben Paulinusnak. Amikor Severus azt írja, hogy maga Márton állította a keresztények elé Paulinust, a nolai temetőben élő világi aszkétát példaképként (amiben talán van némi okunk kételkedni), ezzel nem kevesebbet tesz, mint hogy a tours-i püspök által szentesíti azt a furcsa és szokatlan életformát, amiért tíz évvel korábban Priscillianust például kivégezték. A késő antik retorika és etikett szabályai szerint egyszersmind művének patrónusát is megnevezi, aki nem más, mint Paulinus: „Amikor egyszer hallottam hitéről, életéről és erényéről, vágy támadt bennem, hogy lássam, és örömmel szántam rá magam a zarándoklatra, hogy felkeressem, részben azért is, mert már erősen élt bennem az a szándék, hogy megírjam az életrajzát. Tőle magától tudakozódtam, amennyire kérdezni lehetett, másrészt azoktól értesültem a történetekről, akik tanúi voltak vagy tudtak róluk.
- El se hinnék, hogy mekkora alázattal és milyen szívélyesen fogadott! Nagyon szerencsésnek tartotta magát, és örvendezett az Urban, hogy annyira megbecsültem őt, hogy vállalkoztam az utazásra. Alig merem bevallani, hogy engem, nyomorultat arra méltatott, hogy meghívott a szent étkezéshez, és kezemre ő öntött vizet, este pedig ő maga mosta meg a lábamat. Nem volt bátorságom arra, hogy ellenkezsem és hogy tiltakozzam, mert tekintélyével úgy hatott rám: bűnnek éreztem volna, ha ellentmondok.
- Nem beszélt velem másról, mint arról, hogy mennyire fontos elhagyni a világ csábításait és korunk terhét, hogy Jézus Urunkat szabadon és akadálytalanul kövessük. Napjaink legkiválóbb példájaként Paulinust állította elénk, akiről fentebb említést tettem. Ő lemondott hatalmas vagyonáról, és a mi időnkben talán ő az egyetlen, aki Krisztust követve teljes mértékben elfogadta az evangélium parancsait. Őt kell követned, kiáltott fel, őt kell utánoznod, és boldognak

Christian Studies, 4
(1996): 313–333.

¹³Egeria útínaplója.
Szentföldi zárandoklat a
IV. századból. (Ford.
Ivancsó István.) Jel
Kiadó, Budapest, 2009.

¹⁴Paulinus Nolanus: *Ep.*
24, 3. Vö. Marianne
Sághy: *Strangers to
Patrons: Foreign Martyrs
in Late Antique Rome.*
Hungarian Historical
Review, 5 (2016),
megjelenés előtt.

¹⁵Jean Marie André:
*L'otium dans la vie
intellectuelle et morale
romaine, des origines à
l'époque augustéenne.*
PUF, Paris, 1966;
Jacques Fontaine:
*Klasszikus és keresztény
értékek a nagybirtokos
arisztokrácia lelkiségében
a 4. századi latin
Nyugaton.* (Ford. Eszik
Veronika.) Világtörténet,
38 (2016/1): 37–68.

¹⁶John Percival:
*The Fifth-Century Villa:
New Life or Death
Postponed?*
In: *Fifth-Century Gaul*,
i. m. 156–64.

¹⁷Paulinus Nolanus:
Ep. 24, 3. *Fontes
Christiani* 25/2, Freiburg,
1998, 584–585.

¹⁸Paulinus Nolanus: *Ep.*
5, 19. Sulpicius Severus

mondta ezt a kort, amely a hitnek és erénynek ekkora bizonyosságát látta, mert Paulinus, noha gazdag lévén sok mindent birtokolt, az Úr szavát meghallva mindenét eladta, és a szegényeknek ajándékozta, így példájával bebizonyította, hogy amit lehetetlennek látszik megvalósítani, mégis lehetséges.”²⁴

A két barát a szentéletű tours-i püspök halála után is sűrűn levelezett Mártonról, mert Sulpicius tisztában volt vele: Márton nem magánügy. Primuliacumi birtokán kápolnát építtetett Szent Márton tiszteletére, és Paulinust kérte fel, hogy verseket írjon a templom számára.²⁵

A *Vita Martini* keletkezését tehát a 4. század közepén kibontakozó „aszkéta forradalom” nagy nemzedékének egymás élete és megtérése iránti érdeklődése magyarázza. Ezt jól mutatják azok a személyek, akiknek Sulpicius művét ajánlja: Desiderius, Eusebius, Aurelius és Bassula a művelt aquitaniai arisztokrácia tagjai,²⁶ akik vonzódnak a visszavonult szerzetesi életformához. A társadalmi, szellemi és lelki elit „életrajzi beszélgetése” két új irodalmi műfajt hoz létre: a szentéletrajzot és az önéletrajzot.²⁷ A 396–397-ben írt *Vita Martini* és Ágoston *Vallomásai* nemcsak Isten dicsőségére és a hívek épülésére íródott püspök-életrajzok, hanem önéletrajzok és „csinálnád magad”-kézikönyvek is egyben: Severus és Ágoston elméleti és gyakorlati példái a keresztény tökéletességről.²⁸ Márton, Severus és a *Vita Martini* viszonya többszörösen összetett: Severus életének fordulópontján, Istenhez való megtérésének, az aszkéta hivatás vállalásának döntő pillanatában írja meg életrajzát a püspökről, akinek példája szerzetesi fogadalmát inspirálta. A klasszikus szerzőkön iskolázott Severus bibliai előképek alapján alkotja meg Márton portréját,²⁹ amiből az derül ki, hogy ő maga hogyan olvasta és értelmezte a Szentírást, milyen tanulságot szűrt le belőle magának, és mit tartott benne a legfontosabbnak.

A szentéletrajz (*vita*) új irodalmi műfaj, melyet a keresztény értelmiség konstruált a 4. században az evangéliumok „folytatásaként”, de a klasszikus életrajzot — mindenekelőtt a filozófus bölcsék életrajzát is — továbbfejlesztve.³⁰ Az ókori filozófus-életrajz protreptikus mű volt, mely olvasóit a filozófia felé akarta fordítani, ugyanúgy, ahogy a szentéletrajzíró Istenre akarta irányítani olvasói figyelmét. A görög-római bölcs célja az átistenülés (*deificatio*): ugyanerre törekszik a keresztény szent is. A *Vita Martini* a biblikus és klasszikus mintákat ötvözi a korabeli divatos szerzeteséletrajzokkal, népszerű zárandoknaplókkal és levelekkel: ebből a sokféle műfajból állít össze egyedi „crossover”-t.

Az aufklérista antiklerikalizmusban gyökerező 19. századi irodalomtudomány és filológia két tekintetben is félrevitte a kutatást azzal, hogy a szentéletrajzot a görög csodatörténetekből eredeztette,³¹ és úgy igyekezett kihámozni a szentéletrajzokból a „történeti igazság magvát”, hogy a szöveg egy részét, a csodatörténeteket eleve hamisnak nevezte és elvetette. A szentéletrajz modellje azonban

3. levelét anyósának,
Bassulának ajánlja.

¹⁹Paulinus nemcsak ihlette ezeket a műveket, hanem fel is használta őket saját irodalmi-költői munkásságában. 397-ben már mindkét szöveg rendelkezésére állt: a *Vita Martini* Szent Félix verses életrajzának (*Vita Felicis*) megírására sarkallja, Ágoston *Vallomásainak* hatása pedig a 13. nataliciumban érezhető, lásd Dennis E. Trout: *Paulinus of Nola: Life, Letters, and Poems*. University of California Press, Berkeley, 1999, 21.

²⁰Paulinus Nolanus:
Ep. 24.

²¹VM 19.

²²Sulpicius Severus: *Ep.*
2. *Aurelius diakónushoz*.

²³A művet bevezető levél címzettje Desiderius, akit vagy egy szentéletű aquitaniai pappal, vagy egy művelt és hatalmas aquitaniai arisztokratával (aki talán a *vicarius Asiae* tisztséget is viselte) azonosítanak: VM II, 360–365.

²⁴VM 25.

²⁵Tomas Lehmann:
Martinus und Paulinus in Primuliacum (Gallien)
Zu den frühesten nachweisbaren

csak az Evangélium lehet és semmi más: Krisztus követői Krisztust (és nem a görög csodatevőket) akarják követni,³² és a szövegben éppúgy nem lehet a „történetit” a „nem történetitől” különválasztani, ahogyan az ember külső életéről sem lehet leválasztani a belső életet, a „fizikai testről” a „szellemi testet”. A szentéletrajzírók az igazságról akarnak tanúskodni, erős bennük a történeti hitelesség igénye, de ugyanilyen erős az a felismerés is, hogy az ember élete a lélek története.³³ A hagiográfia igazságfogalma több pusztán „történeti igazságnál”: új, lelki igazságot közvetít.³⁴ Éppen azért haladja meg az antik életrajzot, és jut el az ember megismerésének magasabb fokára, hogy a külső(dleges) tevékenységek elbeszélése és minősítése helyett expresszionista, sőt mágikus-realista eszközökkel tudósít az álmok, gondolatok, vágyak, kísértések irányította belső életről, az Istenhez közeledő, az üdvösség elnyerésében reménykedő lélekről — és ezzel már a modern lélekrajzi regényt készíti elő.

Sulpicius Márton személyiségének egészét akarja érzékeltetni az evangéliumi minta alapján, és nagy súlyt fektet arra, hogy olvasóit biztosítsa arról, hogy az igazat és csakis az igazat mondja: „Kérlek benneteket, akik olvasni fogjátok, hogy higgyetek a szavaimnak, s ne gondoljátok, hogy én bármit is leírtam, ami nem ismert és nem hiteles, mert inkább hallgatni akartam, mint bármi valótlan elmondani.”³⁵ Többször hangsúlyozza, hogy az eseményeknek szemtanúja volt, vagy magától Mártontól hallotta őket, esetleg Mártonhoz közelálló mesélték neki. A történeti hitelesség a krisztusi tanúságtétel miatt fontos számára, nem a történeti dokumentáció miatt: Sulpicius élesen elhatárolja egymástól a világi történetet, ami semmire sem jó, és az üdvtörténetet, mely az örök életet biztosítja az ember számára: „De az erőfeszítésük semmit sem használt a boldog és örök élet szempontjából. Mert mit használt nekik a világgal együtt elmúló írói dicsőségük? Vagy milyen haszna volt az utókornak, ha olvastak a harcoló Hektorról vagy a filozófus Szókratészról? Nemcsak utánozni ostobaság őket, hanem örültség nem a legkeményebben küzdeni ellenük, mert az emberi életet csak az evilági tettek révén értékelték, reményüket a mesékbe vetették, lelküket a sírnak szánták. Úgy vélték ugyanis, hogy egyedül az emberi emlékezet számára kell halhatatlanná tenni magukat, pedig az ember feladata az, hogy elnyerje a halhatatlan életet, nem írással, harccal vagy filozofálással, hanem azzal, hogy jámboran, szentül, vallásosan él.”³⁶

Sulpicius, a rétor azonban tisztában van azzal, hogy az igazságot képekkel és jelképekkel lehet a legjobban megvilágítani, mint ahogyan az evangéliumok is teszik. A „csalóka, hazug” kép is hozzásegít az igazság megértéséhez.³⁷

A hiteles élet a krisztusi élet: ez az oka annak, hogy az életrajzban egyetlen dátum sem szerepel. Sulpicius (aki egyébként történetíró is) ebben a művében nem külső évszámokhoz akarja kötni

Mönchsbildnissen (um 400) in einem Kirchenkomplex. In Hagen Keller – Franz Neiske (szerk.): *Vom Kloster zum Klosterverband. Das Werkzeug der Schriftlichkeit*. Fink, München, 1997, 56–67.

²⁶VM 76–80.

²⁷Marc van Uytvanghe: *L'hagiographie: un «genre» chrétien ou antique tardif?* Analecta Bollandiana, 111 (1993): 135–188.

²⁸Paula Fredriksen: *The Confessions as Autobiography*. In: *Blackwell Companion to Augustine*. Wiley-Blackwell, Oxford, 2012, 87–98.

²⁹Sághy Marianne: *A Szentírás útja. Bibliai modellek Sulpicius Severus Szent Márton-életrajzában*. In: *Szent Márton útjai*. (Szerk. Tóth Ferenc.) Szombathely (megjelenés előtt).

³⁰Richard Goulet: *Histoire et mystère. Les Vies de philosophes de l'Antiquité tardive*. In: *La biographie antique*. Hardt – Droz, Genève, 1998; Patricia Cox: *Biography in Late Antiquity. A Quest for the Holy Man*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 1983.

az eseményeket, hanem időn kívülivé teszi őket. A belső időt kívánja érzékeltetni, azt a folyamatot, ahogyan a lélek egyre közelebb kerül Istenhez. A történeti kronológia hiánya és a szimbolikus számok feltűnő használata³⁸ nyilvánvalóan mutatja, hogy Márton Isten idejébe akarja beírni. Ezért használ az evangéliumi *in illo tempore*³⁹ mintájára olyan „időtlen” időhatározókat, mint a *quodam tempore*.⁴⁰ A *Vita Martini* valójában „jelenetek Krisztus életéből”: hogyan valósítja meg egy ember Krisztus követését a 4. század körülményei között. Románkori oszlopfőként Szent Márton az ó- és újtestamentumi hősök mellett szerepel,⁴¹ nem véletlenül: Sulpicius célja pontosan a Biblia „újrátöltése,” aktualizálása volt.

A kronológia elhagyása és Márton katonai szolgálatának öt évre való redukálása csak a mai történészek számára okoz fejtörést. A szöveg egyetlen kronológiailag pontosítható része az az utalás, hogy Iulianus Apostata idején szerelt le, aki 356-ban volt a galliai seregek vezére. Ehhez a dátumhoz viszonyítva lehet meghatározni Márton születési idejét. Sulpicius szerint Mártont 15 évesen sorozták be és csak öt évet szolgált. Ha húszévesen szerelt le 356-ban, akkor ebből visszakövetkeztetve 336-ban született. A római hadseregben a kötelező katonai szolgálat azonban huszonöt év volt. Márton életrajzában két legjobb ismerője ellentétes nézeten van: Jacques Fontaine Márton születését 316-ra teszi, míg Clare Stancliffe 336-ra.⁴² Az életrajzban bemutatott események jobban illenek egy fiatalemberhez, és a történészek nagy része Stancliffe érvelését fogadja el. Nemcsak elméleti megfontolások készítetik a kutatókat a „rövid kronológia” elfogadására, hanem maga a történeti kontextus is, melynek vizsgálata újabban került előtérbe. A *Vita Martini*ban elbeszéltek események sokkal valószínűbbek egy 336 utáni, mint egy 316 utáni történeti kontextusban. A Római Birodalom kevésbé krisztianizált nyugati felében nehezen elképzelhető, hogy 326-ban a kis Márton már egy templomba tudott volna menekülni, hiszen a templomok menedéjéről csak a 330-as évektől rendelkeznek a zsinatok és a császári ediktumok.⁴³ Márton Amiens-ben veszi fel a keresztiséget tizenhét éves korában: ennek előfeltétele a keresztény egyház és püspök léte a városban, de Amiens első püspökét, Eulogiust 346-ban említik először. Valószínűtlen, hogy Márton 334-ben itt keresztelkedhetett volna meg, 354-ben viszont ennek már semmi akadálya.

A *Vita Martini* nemcsak időtlen, hanem stilizált elbeszélés is, laza kronológiai kapcsolatban lévő történetek füzére, melyeket „határozatlan” határozók (*igitur, ergo, interea*) kötnek össze. A világ idejében és a lélek idejében történő események váltakoznak egymással, a csodatörténetek az evangéliumi stilizáció és a belső igazság kimondásának eszközei. Sulpicius rövid történetekben ábrázolja Mártont, melyek mindegyike egyben portré, ikon is. Az események ikonná válásával párhuzamosan Márton is ikonná nemesül. A szimbolikus, apologetikus, preskriptív elbeszélés a mágikus realizmus

³¹Richard Reitzenstein:
*Hellenistische
Wundererzählungen.*
Teubner, Leipzig, 1906;
Friedrich Leo:
*Die griechisch-römische
Biographie nach ihrer
literarischen Form.*
Teubner, Leipzig, 1901.

³²Michael Stuart Williams:
*Authorised Lives in Early
Christian Biography
between Eusebius and
Augustine.* Cambridge
University Press,
Cambridge, 2008; Sággy
Marianne: *A Biblia újra-
töltve. A keresztény élet-
rajz a késő antikvitásban.*
Aetas, 29 (2014/1): 1–23.

³³Paula Fredericksen:
*Paul and Augustine:
Conversion, Narratives,
Orthodox Traditions, and
the Retrospective Self.*
Journal of Theological
Studies, n. s., 37 (1986):
3–34; Gedaliahu
Stroumsa: *Caro salutis
cardo: Shaping the
Person in Early Christian
Thought.* History of
Religions, 30 (1990):
25–50; Han J. W Drijvers:
*The Saint as Symbol:
Conceptions of the Person
in Late Antiquity and Early
Christianity.* In: *Concepts
of Person in Religion and
Thought.* Mouton de
Gruyter, Berlin – New
York, 1990, 137–157.

³⁴Peter Turner:
Truthfulness, Realism,

eszközeivel ér el magasrendű irodalmi hatást. Sulpicius beszéd-
módja egyszerre emelkedett és földhözragadt, a fennkölt (*genus
sublime*) és az egyszerű (*genus humile*) stílust éppúgy keveri, mint a
pikareszk és a patetikus elemeket. E sokféle stílus és műfaj kevere-
dése ellenére a *Vita Martini* meglepően egységes szöveg: egységét
a benne foglalt teológiai eszmék erőteljes, ikonszerű kivonatolása,
absztrahálása adja.

Az életrajz egyik legfontosabb inspirálójaként a filológusok és
történészek egyaránt Alexandriai Szent Atanáz *Szent Antal életét*
szokták megjelölni.⁴⁴ Sulpicius azonban egy szóval sem említi An-
talt vagy a sivatagi atyákat művében, míg például Szent Ágoston a
megtérését nyíltan Szent Antal példájához köti *Vallomásaiban*.⁴⁵
Sulpicius hallgatása sokatmondóan jelzi, hogy Jeromossal ellentét-
ben ő nem az egyiptomi remeteregény-divatot akarja meglovagolni.
A *Vita Martini* nem „szerzeteséletrajz” abban az értelemben, mint
Remete Szent Antal vagy Remete Szent Pál életrajza. Antal és Már-
ton aszkéta praxisa nyilvánvalóan hasonló, de a két életrajz egé-
szben más típusú szerzetest mutat be: Márton cselekvő, Antal szem-
lélődő aszkéta. Az életrajz szerkezete is más: a galliai püspök élete
nem halálában csúcsosodik ki. Míg a *Vita Antonii* megőrzi az antik
életrajz gyászbeszéd (*laudatio funebris*) jellegét, addig a *Vita Martini*
a szentről való beszélgetést nem fejezi be a szent halálával, hanem
az életrajzot követő három levélben azt sugallja, hogy ez a diskur-
zus a halálon túl is folytatódik. Ezzel egyúttal azt is kiemeli, hogy
a szent halála mennyei születésnap, egy új élet kezdete. A remete-
életrajzok és a *Vita Martini* között fontos különbség a szerzők tár-
sadalmi helyzete is: Atanázzal és Jeromossal ellentétben Sulpicius
nem az egyházi hierarchia tagja, hanem világi ember. Míg a remete-
életrajzírók a püspök tekintélyét kívánták növelni az aszkétamoz-
galom egyházi ellenőrzés alá vonásával és a nikaiai katolicizmushoz
kötésével,⁴⁶ Sulpicius az elkötelezett világi aszkéta szemszögéből
értékeli korát és bírálja az egyházi establishmentet, a császárnak en-
gedelmeskedő püspököket. Mindhárman a lelki hatalom felsőbb-
ségét hirdetik a világi hatalommal szemben, de Atanáz és Jeromos

„belülről”, Sulpicius pedig „kívülről” kritizálja a fennálló rendszert.
Érthető tehát, hogy Sulpicius a világi, pogány irodalomtól hatá-
rolja el magát, és az igazság kritériumát hirdetve közli, hogy mit
nem akar írni: „milyen haszna volt az utókornak, ha olvastak a har-
coló Hektorról vagy a filozófus Szókratészről? Nemcsak utánozni
ostobaság őket, hanem örültség nem a legkeményebben küzdeni
ellenük, mert az emberi életet csak az evilági tettek révén értékelték,
reményüket a mesékbe vetették, lelküket a sírnak szánták.”⁴⁷

A „harcoló Hektor” és a „filozófus Szókratész” azonban mégis
egyfajta modellként szolgál, előrevetítve a harcoló és elmélkedő
Márton püspököt. A *Vita Martini* az első hagiográfiai alkotás, mely
egy püspököt állít a középpontba — aki egyben szerzetes is, de az
életrajzban Márton püspök-volta a döntő. Maga Sulpicius is a püs-

Historicity: A Study in Late Antique Spiritual Literature. Ashgate, Farnham, 2012.

³⁵VM 1.

³⁶VM 1.

³⁷Patricia Cox: i. m. xi–xii idézi Aelius Theont, aki szerint „a mítosz hazugság, mely igazságot fejez ki kép által”.

³⁸VM 2: Márton tízéves korában lesz katekumen, tizenkét évesen már a pusztába vágyik, tizenöt évesen besorozzák; VM 3: tizennyolc évesen megkeresztelkedik. A Gallus „hetvenévesnek” nevezi Mártont Maximus vacsoráján: Gallus, i. m. 250–51.

³⁹Ter 14,9; Mt 11,15.

⁴⁰VM 3, 1.

⁴¹Angelico Surchamp: *L'Art roman: Rencontre entre Dieu et les hommes.* Desclée De Brouwer, Paris, 1993; Pamela A. Patton: *Pictorial Narrative in the Romanesque Cloister.* Peter Lang, New York, 2004.

⁴²Vö. Jacques Fontaine: *Vérité et fiction dans la chronologie de la Vita Martini.* Studia Anselmiana, XLVI (1961):

pökké választást helyezi műve epicentrumába, és két nagy részre osztja Márton életét: „hogyan élt, mielőtt püspök lett és hogyan élt püspöksége idején”.⁴⁸ Ennek alapján a *Vita Martini* két részből áll: az 1–9 fejezetek Márton gyermekkorát, katonai szolgálatát, profetikus és karizmatikus erejét, remeteségét, ördögűzővé válását és kolostoralapítását beszélik el, a 10–27 fejezet pedig Márton püspök tevékenységéről, a vidéki pogányság, a betegségek, a Sátán és a hatalmasok elleni küzdelméről számol be. A hellenisztikus életrajz hármasszerkezete szerint (*politeia, praxis, theoria*) a mű három részre is osztható: az első nyolc fejezet (2–9) születésétől püspökké választásáig, a második tizenöt fejezet (10–24) a védelmező és térítő püspököt mutatja be, míg az utolsó három fejezet (25–27) Márton erkölcsi portréját rajzolja meg. A második rész fő motívumai a püspökké választás, a cenobita szerzetesközösség alapítása Marmoutier-ben, a vidéki pogányság elleni harc (10–15), a betegségek és a démonok kiűzése (16–19), illetve a hatalmasok és a Sátán elleni küzdelem (20–24). Ez a rész a lelki küzdelem különböző aspektusait mutatja be: a főpásztor nemcsak a fizikai szenvedést képes enyhíteni, de a lelki bajokat, a gonosz szellemet is elhárítja. Végül az utolsó rész rövid összefoglalót nyújt a püspök életéről felelevenítve Sulpicius és Márton találkozását és kapcsolatát. Sulpicius itt is védelmébe veszi Mártont az ellenséges rágalmozások ellen (25–27). Márton tettei, erényei és életvitele megpróbáltatások, kísértések és lelki küzdelem során erősödnek meg és mutatkoznak meg igazán. A lélek harca éppúgy irányul a pogányság, mint a halál vagy a betegség ellen, mert mindegyik a Sátán műve: Márton egy és ugyanazon gonosz lélek ellen küzd, amikor feltámasztja a halottakat, kivágja a pogányok szent fáit vagy kiűzi a megszállottakból a démonokat. Bármilyen sokarcúnak tűnik is Márton, a katonából lett remete és a szerzetesből lett püspök, az elbeszélés során — a hellenisztikus életrajzokkal vagy az újkori fejlődésregényekkel ellentétben — nem változik. A hagiográfiában szó sem lehet „metamorfózisokról”: a narratíva központjában álló hős mindig ugyanaz marad, körülményei és feladatai változnak csupán, ő maga nem.

II. A szerzetespüspök: a korrupcióellenes harc és a közösségi integráció példaképe

A folytonosan változó világban Márton az „állandó”: egész életében szerzetesként él. A szerzetesi élet a *par excellence* közösségi élet, mert a közösségért való élet. Amikor a *Vita Martini* a püspököt szerzetesként mutatja be, nem tesz mást, mint azt hangsúlyozza: a főpásztor a lelkek gondját szívén viselő igazi közösségi ember. A szerzetespüspök lemond a világról, miközben a világban él, de át is formálja azt.⁴⁹ Ellentétben a pompásan öltözött „társasági” püspökkel, akik a császár kegyét keresik és vagyont harácsolnak, a szerzetespüspök a hatalom korrupciómentes működésének és a kö-

189–236. és Clare Stancliffe: *Saint Martin and His Hagiographer. History and Miracle in Sulpicius Severus*. Clarendon Press, Oxford, 1983, 111–133.

⁴³Anne Ducloux: *Ad ecclesiam confugere: La naissance du droit d'asile dans les églises*. Boccard, Paris, 1994; Claire Sotinel: *Les lieux de culte chrétiens et le sacré dans l'Antiquité tardive*. *Revue de l'histoire des religions*, 4 (2005): 411–434.

⁴⁴Fontaine, Stancliffe.

⁴⁵Vallomások VIII, 6. Lásd Philip Rousseau: *Ascetics, Authority and the Church in the Age of Jerome and Cassian*. Oxford University Press, Oxford, 1978, 93; Sággy Marianne: *Isten barátai. Szent és szentéletrajz a késő antikvitásban*. Kairosz, Budapest, 2005.

⁴⁶Sággy Marianne: *Isten barátai*, i. m. 15–30.

⁴⁷VM 1.

⁴⁸VMi 1,7: „sancti Martini uitam scribere exordiar, ut se uel ante episcopatum uel in episcopatu gesserit”. A középkori kéziratokban az életrajz címe *Vita sancti Martini episcopi*.

zösség befogadóképességének csodájáról tesz tanúságot a földön. Az aszkétát nem lehet megvesztegetni: azt, aki mindent eldobott magától, nem lehet „megkenni”. A szerzetes az igazi közösségi ember: felveszi a harcot mindennel szemben, ami megoszthatja a közösséget, vagy ami kiszakítja az embert a közösségből, legyen az halál, betegség, pletyka vagy rossz gondolat.

Márton, a szerzetespüspök próféta és apostol, miközben lelkipásztori és bírói tevékenysége — a római városok püspökeinek legfőbb elfoglaltsága — háttérbe szorul. A szerzetespüspök a lelki hatalom elsőbbségét vallja a világi hatalommal szemben, és hivatala magasabbrendűségének tudatában magával a császárral is szembeszegül. A császár bírálata új hang a poszt-konstantini birodalmi egyházban, ami az ariánus válság idején mindennaposá, a hagiográfiában pedig kötelező toposzá vált. Sulpicius Severus az aszkéta „ellenkultúra” elméletét beleépíti a keresztény irodalom főáramába: „Csaknem kivételes eset korunkban, mikor már minden lezüllött és megromlott, hogy egy főpapnak van bátorsága, hogy megtagadja a hízlegést a császárral szemben. Midőn Maximus császárnál, e vad természetű és a polgárháborúkban aratott győzelmeitől felfuvalkodott férfiúnál a világ különböző részeiről összegyűltek a püspökök, feltűnő volt, hogy az uralkodónak mindnyájan milyen csúnyán hízelegtek, és a császárral szemben a főpapi méltóságukat gyáva gyengeségből a szolgaság szintjére alacsonyították le. Egyedül Márton őrizte meg az apostoli tekintélyt. Ha valakiért a császárnál könyörögnie kellett, inkább parancsolt, mint kért.”⁵⁰

Sulpicius nem ragad meg az elméleti kritika síkján, hanem gyakorlati példát ad az uralkodó akaratának kijátszására: „Közöttük kapott helyett a Márton kíséretében levő pap, maga Márton pedig közvetlenül a császár mellett, egy alacsony széken ült. A lakomának közel a felénél tartottak, amikor a szokásnak megfelelően az egyik szolga öblös kupát nyújtott a császárnak, ő azonban azt parancsolta, hogy adják inkább a szent életű püspöknek, arra várva és számítva, hogy majd annak a jobbjaából kaphatja meg a kelyhet. Márton azonban, miután ivott belőle, a papjának adta tovább a kupát, mert senki mást nem tartott méltóbbnak arra, hogy őutána elsőnek igyék, nem látta ugyanis helyesnek, hogy egy papnál előbbre helyezze akár a császárt, akár a hozzá közel álló személyeket.”⁵¹

A szerzetes-püspök azonban nem egyszerű ellenzéki. Isten erejével eltelt férfi, próféta és apostol egyben. Severus apokaliptikus világnézetének nem kis szerepe volt abban, hogy „új Illésként” látassa Mártont. „Mióta ma reggel elmentél tőlem, egyedül maradtam kis cellámban, és elmerültem azokban a gondolatokban, melyek oly gyakran foglalkoztatnak: az eljövendőkbé vetett remény és a jelen megvetése, az ítélettől való félelem, a büntetéstől való rettegés” — írja Severus barátjának.⁵² Ezek a gondolatok nem az átlagaszkéta meditációi. Severus már a körülötte lezajló eseményeket is úgy olvassa, mint a világvége megannyi jelét:⁵³ „Érdemes megemlíteni,

⁴⁹Andrea Sterk: *Renouncing the World Yet Leading the Church: The Monk-Bishop in Late Antiquity*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2004.

⁵⁰VM 20.

⁵¹VM 20.

⁵²Sulpicius Severus: *Ep. 2. Aurelius diakónushoz*.

⁵³*Apocalyptic thought in early Christianity*. Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2009.

⁵⁴VM 24.

⁵⁵VM 3.

⁵⁶VM 7.

⁵⁷VM 9.

⁵⁸Elena Giannarelli: *Dal vescovo Cipriano al vescovo Martino: Modelli „doppi” di santità e scrittura anomala*. Quaderni di Acme, 73 (2005): 331–350.

hogy csaknem ugyanezen időben Hispániában élt egy fiatalember, aki sok feltűnő jellel tekintélyt szerzett magának, és gőgjében odáig jutott, hogy Illésnek nevezte magát. Mivel sokan könnyelműen hittek neki, még azzal is megtoldotta, hogy Krisztusnak mondta magát. Olyan megtévesztő játékot űzött, hogy egy Rufus nevű püspök mint Istent imádta, ezért később, mint láttuk, letették a püspökségről. Testvéreink közül ugyanakkor többen azt hozták hírül, hogy Keleten van egy illető, aki meg Jánosnak mondogatja magát. Ezekből azt következtetjük, hogy ha ilyen hamis próféták lépnek fel, közel van az Antikrisztus eljövetele, aki már a gonoszság titkát működteti ezekben az emberekben.”⁵⁴

Márton az utolsó idők püspöke. Aszkézise megtérésre figyelmeztet: a végítélet közel, a keresztényeknek úgy kell élniük, hogy megálljanak az Örök Bíró előtt és méltók legyenek a Királyságra. A szerzetespüspök fő jellemzői az alázat, a befogadó szeretet, a térítésben és gyógyításban megnyilvánuló felebaráti szolgálat. Senki ne maradjon ki a kereszténység kalandjából — üzeni Márton, amikor a pogányt és a megszállottat megszabadítja démonaitól és integrálja a keresztény közösségbe.

Márton már mint katona is szerzetesként él, kiszolgálja saját rab-szolgáját, köpenyét megfedezi a koldussal.⁵⁵ Szeretet és alázat fűzi mesteréhez, Hilarius püspökhöz, aki egyházához köti és támogatja szerzetesi életformájának gyakorlásában.⁵⁶ A szerzetes Mártont a nép méltónak tartja a püspökségre, püspök-kollégái azonban nem: „Ekkoriban a tours-i egyház élére püspököt kerestek, de mivel Mártont nehéz volt kimozdítani a remeteségéből, egy Rusticius nevű polgár feleségének színlelt betegsége ürügyén a térdéhez borulva elérte, hogy útnak induljon. Így történt, hogy már az úton a város polgárainak sokasága fogta körül, és mintegy őrizet alatt vezették egészen a városig. Csodálatos módon hihetetlen sokaság gyűlt össze a szavazásra, de nemcsak ebből a városból, hanem a környezőkből is. Megegyezett mindnyájuk akarata, mindnyájuk szavazata és véleménye: Márton a legméltóbb a püspökségre, boldog lesz az az egyház, amelynek ilyen főpapja van. Néhányan, mégpedig főként azon püspökök közül, akiket az előjáró megválasztására meghívtak, gonosz módon ellenálltak, mondván, hogy Márton megvetendő személy, s hogy méltatlan a püspökségre az az ember, akinek arca formátlan, ruhája piszkos, haja gondozatlan. Az egészségesebben gondolkodó nép azonban csak nevetett azoknak az esztelenségén, akik csak növelték annak a kiváló férfiúnak a hírét, akit ócsárolni szerettek volna.”⁵⁷

Márton püspökként is ugyanolyan alázatos és szeretetteljes marad, mint remeteként, de immár sokkal szélesebb körű tevékenységet fejt ki. Karizmatikus munkáit püspökként hajtja végre.⁵⁸ Ennek közösségi jelentősége van: Márton nem öncélúan tevékenykedik, hanem mint a közösség vezetője a közösség érdekében működik. Először is szerzetesközösséget alapít, melybe özönlenek az arisztokrata aszkétajelöltek. Első alapításáról, a Poitiers melletti Ligugé-

⁵⁸Sághy Marianne:
*Christo vivere. Egyház,
világ, aszkézis a késő
antik Galliában.* In:
*Porta patet. Török József
Emlékkönyv.* Mikes,
Budapest, 2006, 281–295.

⁶⁰Elena Giannarelli:
*Women and Satan in
Christian Biography and
Monastic Literature
(IVth-Vth centuries).*
Studia patristica,
30 (1997): 196–201.

ről nem sokat tudunk meg, a Tours melletti „nagy monostor” (Maius Monasterium, Marmoutiers) szervezetéről már valamivel többet. A mártoni monaszticizmus az első jeruzsálemi közösség eszményeit vegyíti a sivatagi atyák gyakorlatával: a szerzetesek mindent közösen birtokolnak, nincs magántulajdonuk, de az egyiptomi kolostorokkal ellentétben nem dolgoznak, legfeljebb könyvmásolással foglalkoznak, egyedül a meditációra, az imára összpontosítanak. Severus „püspökiskolának” állítja be Marmoutiers-t: bár nem tudjuk, hogy az itteni szerzetesek közül lett-e valaki püspök Galliában, tény, hogy a csupán néhány évvel később, 400 táján alapított lerinumi szerzetes-sziget a gall episzkopátus utánpótlás-képzőjeként működött.⁵⁹

Akárcsak a sivatagi atyák, Márton is küzd a Sátánnal.⁶⁰ A *Vita Martini* 27 fejezetéből 7 mutatja be Mártont ördögűzőként. Látóként megadatott neki az ördög felismerése mindig, minden körülmények között. Krisztus követőjeként Márton Isten erejével legyőzi a Sátánt és ártó mesterkedéseit: a betegséget és a halált. A halottfeltámasztások és a csodálatos gyógyítások annak a kozmikus küzdelemnek a részei, melyet az aszkéta a Sátánnal vív. A küzdelem tétje az ember és a társadalom lelki békéjének helyreállítása, az üdvözülés lehetőségének megteremtése. Márton szünet nélkül járja egyházmegyéjét, hogy meggyógyítsa a híveket, megszabadítsa őket a démonoktól és a bálványimádástól. Pogányság és betegség tehát ugyanazon érem két oldala: a megszállottság és a pogányság elleni harc egyetlen egésznek alkot. Mélyen megindító az az üzenet, melyet Márton gyógyító csodái közvetítenek: a közösség gyógyulása az egyénnel kezdődik. Márton minden emberért egyformán küzd, legyen az férfi vagy nő, egyházi vagy világi, szabad vagy rabszolga. Senkit nem enged át a Sátánnak.

A démonok megszállják a lelket, romlásba taszítják a testet, vagyis megbontják a természet Isten teremtette rendjét és a közösség nyugodt működését. Amikor Márton kiűzi az ördögöt a megszállt lélekből, ezzel reintegrálja a beteg személyt a családba és a közösségbe. A közrend megbontása, a rémhírterjesztés, a pletyka, az izgatás is a démonok műve: az eluralkodó pánik társadalmilag és gazdaságilag is romlásba döntheti a városokat. Amikor Márton megszabadítja a démonoktól a várost, egyúttal a barbár veszélyt is kisebbíti, és időt ad arra, hogy tiszta fejjel átgondolják helyzetüket: „Ugyancsak ez idő tájt keltett riadalmat a városban a barbárok megindulásáról és betöréséről szóló váratlan hír. Márton ekkor megparancsolta, hogy hozzanak eléje egy ördögtől megszállt embert, s azt követelte tőle, hogy mondja meg, vajon igaz-e a hír. Akkor ez megvallotta: még tíz démon segített neki a rémhír elterjesztésében, hogy Márton legalább félelemből távozzék el ebből a városból, a barbároknak pedig eszükbe sem jutott a támadás gondolata. Midőn a tisztátalan lélek ezt a templom közepén bevallotta, a város megszabadult félelmétől és zavarától.”⁶¹

⁶¹VM 18.

A bálványimádás a démoni megszállottság minősített esete Márton szemében. A késő antik püspökök közül egyedül ő veszi magának a fáradságot, hogy térítő utakra induljon a vidéken, és lerombolja a pogány szentélyeket. A térítés célja ugyanaz, mint az ördögűzésé: a közösségi reintegráció. Márton (és Sulpicius) jól látja, hogy a vidéken (*pagus*) élő pogányok (*pagani*), még ha közösséget alkotnak is, kimaradnak a keresztény társadalom építésének kalandjából, szegregálódnak és leszakadnak a krisztianizálódó Római Birodalomban. A térítést „versengésként” láttató jelenetek az ősi Izrael prófétai történeteit emelve át a jelenbe valójában már eredményt hirdetnek: a politeisták esélytelenek az igaz Istennel szemben, nincsenek tényleges versenyhelyzetben a poszt-konstantini rendszerben. Csak a megkeresztelkedés teszi lehetővé számukra a beilleszkedést és a szentmisén, e kitüntetett közösségi eseményen való részvételt.

⁶²Peter Brown: *The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity*. *Journal of Roman Studies*, 61 (1971): 80–101. In uő: *Society and the Holy in Late Antiquity*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 1982, 103–152.

⁶³*Egy magyar szentember*. Orosz István önéletrajza. (Kiadta Bálint Sándor.) Franklin, Budapest, 1943.

Az aszkéta és a püspök alakjának összeolvasztása azért ennyire sikeres Sulpicius *Vita Martinijában*, mert azt a közös nevezőjüket emelte ki, melyre minden társadalomnak égető szüksége van: a közösségért önzetlenül tevékenykedő vezetőre. Sulpicius tökéletesen tisztában volt azzal, amire Peter Brown klasszikus tanulmánya⁶² nyitotta rá újra a szemünket: paradox módon a remete az egyedüli igazi önzetlen közösségi ember, aki nem saját zsebre dolgozik és nem lehet korrumpáltni. Az aszkéta azzal, hogy lemond a világról, hatalmat nyer fölötte: Isten „tisztá” hatalmát képviseli a földön. Ezért válhat a közösség vezetőjévé. A korrupciómentes hatalom minden társadalomban központi kérdés, de míg a modern társadalmak a negatív kritikánál nemigen jutnak tovább, addig a késő antikvitás képes volt olyan pozitív példaképet teremteni, melynek mindmáig nem lépett senki helyébe: a „szentember” példaképét.⁶³ Sulpicius jó érzékkel vette észre, hogy a bitorlóktól, bagaudáktól és barbároktól szenvedő Galliában olyan vezetőre van szükség, aki Isten hatalmát képviseli. Márton, a szerzetes-püspök kétszeresen is Isten hatalmát képviseli: mint a katolikus egyház püspöke és mint aszkéta. Szerzetesként és püspökként egyaránt „társadalmi munkát” végez, a társadalomért dolgozik. Amikor Sulpicius a püspököt csodatévő szentemberként ábrázolja, a közösségépítőt és a közösségteremtést ünnepli benne.